

Viktoria Bergström
Antonio Espinoza
Enheten för statistik och analys

Fokus på ungas arbetsmiljö

Inledning

I den här rapporten belyser vi arbetsmiljön för unga arbetstagare i åldern 20 till 24 år med hjälp av resultat från Arbetsmiljöverkets Arbetsmiljöundersökning (AMU) och Informationssystem om arbetsskador (ISA). Vi har i tidigare fokusartiklar riktat uppmärksamheten mot äldre och utrikes födda arbetstagare.

I regeringens arbetsmiljöstrategi finns fyra delmål som syftar till att tydliggöra politikens inriktning inom arbetsmiljöområdet.¹ Regeringens vision är ett arbetsliv som erbjuder var och en som arbetar trygghet, utveckling och god hälsa. En god arbetsmiljö skapar utrymme för människor med olika bakgrund och förmågor i arbetslivet. Ett delmål i strategin är ett hållbart arbetsliv – alla ska kunna, orka och vilja jobba ett helt arbetsliv.

Arbetsmiljöförhållandena har stor betydelse för människors hälsa och välbefinnande, och goda arbetsförhållanden gör ett längre arbetsliv möjligt. En trygg anställning med en god arbetsmiljö bidrar förmodligen till en bättre tillvaro för människor, eftersom det ger ekonomisk trygghet, en yrkesidentitet, självförtroende, möjligheter till personlig utveckling och en känsla av mening och sammanhang. Det bidrar därmed sannolikt även till en bättre integration av utrikes födda. Självklart spelar arbetsmiljön stor roll under hela arbetslivet, men en särskilt viktig roll spelar den när unga människor ska etablera sig på arbetsmarknaden. Skador och besvär i unga år kan påverka en person negativt under många år.

Unga på den svenska arbetsmarknaden

Unga i arbetslivet är ofta känsliga för svängningar i konjunkturen därför är det inte ovanligt att unga är den grupp som först får lämna sitt jobb när konjunkturen vänder ner. Många unga arbetstagare saknar stadigvarande arbete och skiftar många gånger dessutom mellan tidsbegränsade arbeten, studier och kortare perioder av arbetslöshet.² På dagens arbetsmarknad har det blivit allt viktigare att ha en avslutad gymnasial utbildning för att kunna etablera sig på arbetsmarknaden.

Unga i åldern 20 till 24 år utgör 6 procent av befolkningen enligt SCB:s befolkningsstatistik för år 2021. Unga är också en liten grupp på arbetsmarknaden. Av de sysselsatta 2021 var endast 7 procent i åldern 20 till 24 år enligt SCB:s BAS-register. Gruppen förvärvsarbetar med andra ord inte i lika stor utsträckning som övriga åldersgrupper. För personer i ålder 20 till 24 år var däremot sysselsättningsgraden 60,1 procent år 2021. Sysselsättningsgraden bland unga i

¹ En god arbetsmiljö för framtiden – regeringens arbetsmiljöstrategi 2021–2025, Skr. 2020/21:92

² Ungdomsarbetslösheten och ungdomsgarantin – en översikt, Arbetsförmedlingen, 2017.

Sverige är något över genomsnittet inom EU, som är 50,6 procent enligt statistik från Eurostat.³ För personer i åldern 15 till 74 år var sysselsättningsgraden 67,3 procent.

Pandemin drabbade unga på arbetsmarknaden hårt

Arbetslösheten ökade i snabb takt under 2020 som en följd av pandemin. Likt under tidigare lågkonjunkturer påverkades unga människor särskilt negativt, både när det gällde arbetslöshet och sysselsättning. Unga är överrepresenterade i flera av de branscher som drabbades hårdast av uppsägningar, bl.a. hotell och restaurang. Unga är också överrepresenterade bland visstidsanställda, som brukar få lämna sina anställningar i ett tidigt skede av en lågkonjunktur. SCB beskriver pandemins påverkan på unga i rapporten *Utvecklingen på arbetsmarknaden för unga, Kvartal 4 2019 – Kvartal 4 2022*.⁴

Vad unga arbetar med

Enligt sysselsättningsstatistik från SCB arbetar unga i åldern 15 till 24 år främst inom branscherna hotell och restaurang, följt av branscherna personliga och kulturella tjänster och handel. Omkring var tredje person som är sysselsatt inom hotell och restaurang är mellan 15 och 24 år.

De vanligaste yrkena bland unga är butikssäljare av dagligvaror, vårdbiträde och butikssäljare i fackhandeln. Det är yrken inom näringsgrenar med många sysselsatta, och som har låga krav på utbildning och erfarenhet. De räknas också ofta som ingångsyrken. För unga kvinnor är det vanligaste yrket butikssäljare av dagligvaror, följt av butikssäljare i fackhandel och vårdbiträde. För unga män är det lager- och terminalpersonal som är det vanligaste yrket följt av butikssäljare av dagligvaror och vårdbiträde. Yrkesstatistiken för unga har dock låg tillförlitlighet. En av fyra unga i åldern 16 till 24 år arbetar i ett yrke som inte är klassificerat i yrkesstatistiken från SCB.⁵ Motsvarande andel för samtliga sysselsatta är en av tjugo.

Arbetslösheten är hög bland unga

Arbetslösheten bland unga är högre än bland övriga åldersgrupper. I åldersgruppen 20 till 24 år var arbetslösheten⁶ 17,4 procent år 2021, jämfört med 8,9 procent för hela arbetskraften enligt arbetskraftsundersökningarna (AKU). Den höga relativa arbetslösheten för unga förklaras till största delen av att en betydande andel av de unga arbetslösa är heltidsstudierande som söker extrajobb vid sidan av studierna eller kortare jobb under skolloven.⁷

Arbetslösheten bland unga baseras på unga som ingår i arbetskraften, eftersom den relativa arbetslösheten redovisas som en andel av arbetskraften. En stor del av alla 15- till 24-åringar ingår inte i arbetskraften, eftersom många av dem studerar på heltid och inte söker jobb.⁸

³ Eurostat, Employment rates by sex, age and citizenship. (Luxembourg: Eurostat, 2023) Hämtad 26 januari 2024, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSA_ERGAN_custom_9527392/default/table?lang=en.

⁴ Utvecklingen på arbetsmarknaden för unga, kvartal 4 2019-kvartal 4 2022, Temarapport SCB, 2023:2.

⁵ Yrkesregistret. SCB. 2023-12-08.

⁶ Det relativa arbetslöshetstalet: Andelen (%) arbetslösa av antalet personer i arbetskraften.

⁷ En förlorad generation? Om ungas etablering på arbetsmarknaden, IFAU, 2016.

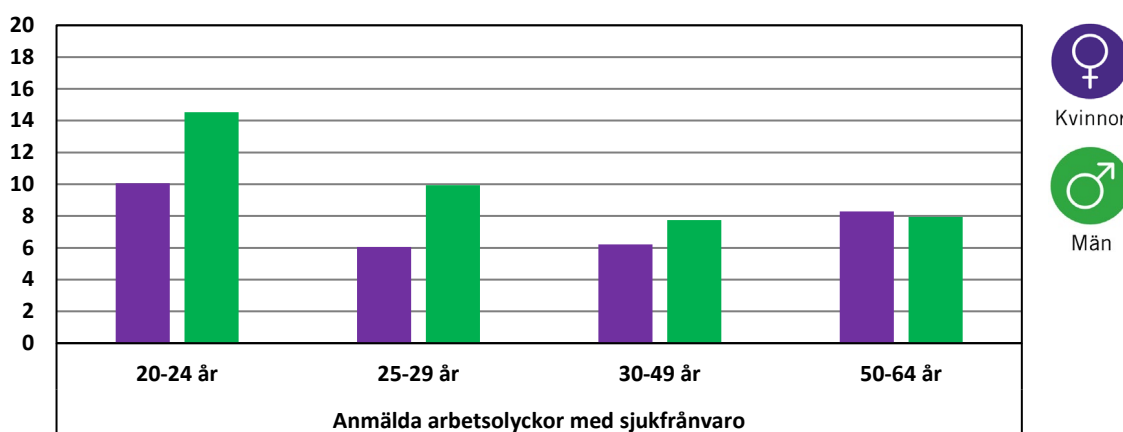
⁸ Snabba fakta ungdomsarbetslösheten, SCB, hämtad 31 januari 2024, <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/samhallets-ekonomi/ungdomsarbetsloshet-i-sverige/>.

Arbetsmiljön för unga

Unga löper större risk än övriga att skada sig på jobbet

Unga personer i arbete löper en större risk än andra att råka ut för en arbetsolycka med sjukfrånvaro som följd. Att vara ny på en arbetsplats innebär ofta en betydligt större risk för att råka ut för olycksfall på jobbet, både för unga och äldre. Unga personer är av naturliga skäl i större utsträckning än andra nya på sin arbetsplats, och många fall också nya på arbetsmarknaden. Statistik från Arbetsmiljöverkets informationssystem om arbetsskador (ISA) visar att räknat per 1 000-tal sysselsatta anmäls fler arbetsolyckor med sjukfrånvaro för personer i åldern 20 till 24 år än för övriga åldersgrupper.⁹

Figur 1 Antal anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro per 1 000 sysselsatt (relativ frekvens), år 2023.



Källa: ISA, Försäkringskassan/ Arbetsmiljöverket och RAMS, Statistikmyndigheten SCB.

Flest anmälningar om arbetsolyckor med sjukfrånvaro görs för unga män i åldern 20 till 24 år (se figur 1). År 2023 var antalet anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro per 1 000 sysselsatta i åldern 20 till 24 år 14,5 för män, och 10,1 för kvinnor. Det är ett betydligt högre antal anmälningar för unga män än för kvinnor, räknat per 1 000 sysselsatta. Anmälningar inom övriga åldersgrupper är betydligt lägre, både för män och kvinnor. Bristande introduktion och okunskap om arbetsmiljöns betydelse kan vara några förklaringar till fler olyckor bland unga.¹⁰

Europeiska arbetsmiljöbyrån skriver att 18- till 24-åringar löper högre risk att skadas i arbetet än äldre vuxna. De kan utsättas för dåliga arbetsförhållanden som leder till skador som senare utvecklas till arbetssjukdomar redan när de är unga, eller längre fram i livet. Orsaken tros vara att 18- till 24-åringar många gånger saknar tillräckligt med färdigheter och utbildning, att de inte känner till sina rättigheter och arbetsgivarens skyldigheter, och att de kanske inte

⁹ Statistiken omfattar personer som täcks av arbetsskadeförsäkringen på svenska arbetsplatser. Det innefattar sysselsatta men också elever, interner och värnpliktiga.

¹⁰ En god arbetsmiljö för framtiden – regeringens arbetsmiljöstrategi 2021–2025, Skr. 2020/21:92

vågar säga till om det finns problem. Arbetsgivare inser inte heller alltid att unga arbetstagare kan behöva extra skydd.¹¹

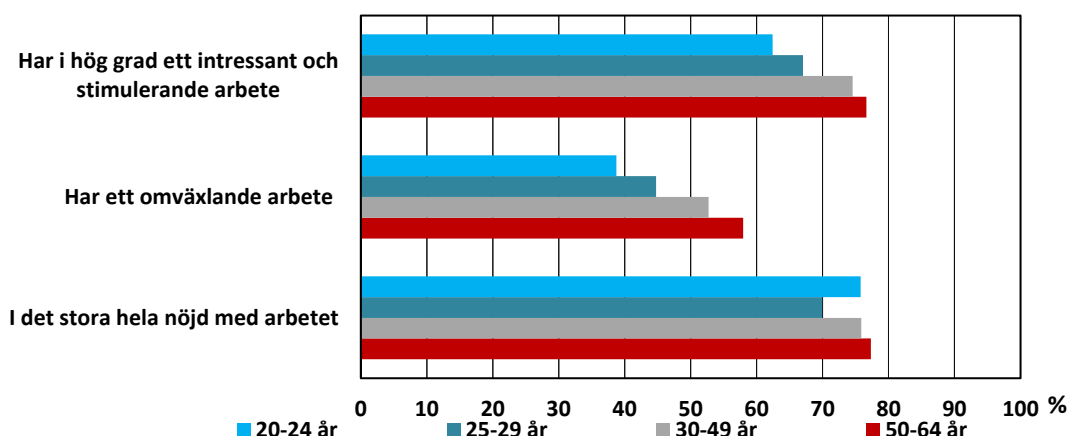
Anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro per 1 000 sysselsatta för gruppen 20 till 24 år är högst inom branscherna utvinning av avfallshantering¹², transport och magasinering, offentlig förvaltning och tillverkningsindustri. I samtliga av dessa branscher är anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro fler än 20 per 1 000 sysselsatta. Ungefär hälften av de anmälda olyckorna har orsakats av att arbetstagaren har förlorat kontrollen över en maskin, ett transportmedel eller ett arbetsverktyg, att arbetstagaren har fallit, har varit utsatt för ett ras eller att ett föremål har glidit.

Unga är nöjda med det egna arbetet i lika stor utsträckning som andra

Enligt statistik från Arbetsmiljöverkets Arbetsmiljöundersökning upplever de flesta som är sysselsatta på arbetsmarknaden att de har ett intressant, stimulerande och omväxlande arbete, och är i det stora hela nöjda med sitt arbete. Unga i åldern 20 till 24 år anger i ungefär samma utsträckning som övriga att de i det stora hela är nöjda med arbetet. Andelen för gruppen är 76 procent jämfört med mellan 70 och 77 procent för övriga åldersgrupper.

Ju äldre arbetstagarna är, desto oftare anger de att de har ett arbete som är intressant, stimulerande och omväxlande. Gruppen unga i åldern 20 till 24 år är den grupp med lägst andel som tycker att de har ett arbete som är intressant, stimulerande och omväxlande. Inom gruppen är det 62 procent som anser att de har ett arbete som är intressant och stimulerande. Andelen för gruppen som upplever att de har ett omväxlande arbete är 39 procent. Högst andel som tycker att de har ett arbete som är intressant, stimulerande och omväxlande finns inom åldersgruppen 50 till 64 år. Andelen som tycker att de har ett intressant och stimulerande arbete är 77 procent medan 58 procent anser att de har ett omväxlande arbete (se figur 2).

Figur 2 Andel sysselsatta (procent) med ett intressant, omväxlande arbete och som är nöjda med arbetet.



Källa: AMU 2021, Arbetsmiljöverket.

¹¹ Ungdomar och arbetsmiljö, Europeiska arbetsmiljöbyrån, hämtad 31 januari 2024, <https://osha.europa.eu/sv/themes/young-workers>.

¹² Vattenförsörjning, avloppsrening, avfallshantering och sanering.

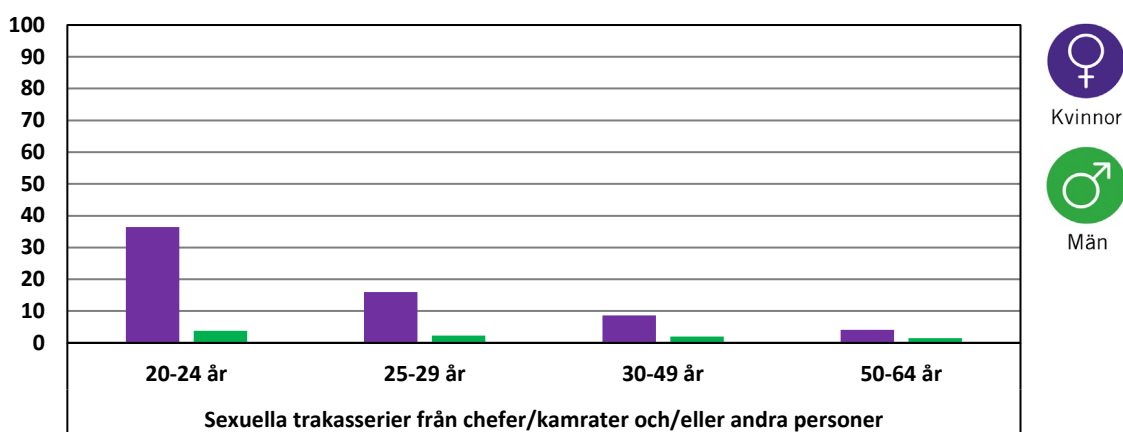
En förklaring till att unga i ungefär i samma utsträckning som äldre är nöjda med sitt arbete, men i mindre omfattning upplever att de har ett omväxlande, intressant och stimulerande arbete, kan vara att unga har lägre förväntningar på sin arbetsplats. Det kan hänga ihop med att de är förhållandevis nya på arbetsmarknaden och saknar ett mångårigt yrkesliv, samt har ett yrke med begränsade utvecklingsmöjligheter. Det kan också vara så att unga människor i större utsträckning än andra arbetar inom yrken som de inte vill bygga en karriär inom, eftersom de sommarjobbbar eller extraknacker.

Unga kvinnor är mest utsatta för sexuella trakasserier – unga män har tyngst arbeten

Ett arbetsmiljöförhållande som sticker ut för unga kvinnor är att de utsätts för sexuella trakasserier i mycket större utsträckning än någon annan grupp på arbetsmarknaden. Något mer än var tredje ung kvinna i åldern 20 till 24 år har under den senaste tolv månadersperioden utsatts för sexuella trakasserier från en chef, kollega eller annan person på arbetsplatsen.

Bland kvinnor minskar andelen som utsatts för sexuella trakasserier med stigande ålder tydligt. Allra lägst andel som utsatts för sexuella trakasserier är kvinnor i åldersgruppen 50 till 64 år med en andel på 4 procent, vilket motsvarar knappt var tjugonde sysselsatt i den åldersgruppen (se figur 3). Skillnaden i andel som utsatts för sexuella trakasserier är väldigt stor mellan män och kvinnor. Skillnaden i andel minskar högre upp i åldrarna, men skillnaden mellan kvinnor och män består.

Figur 3 Andel sysselsatta (procent) utsatta för sexuella trakasserier.



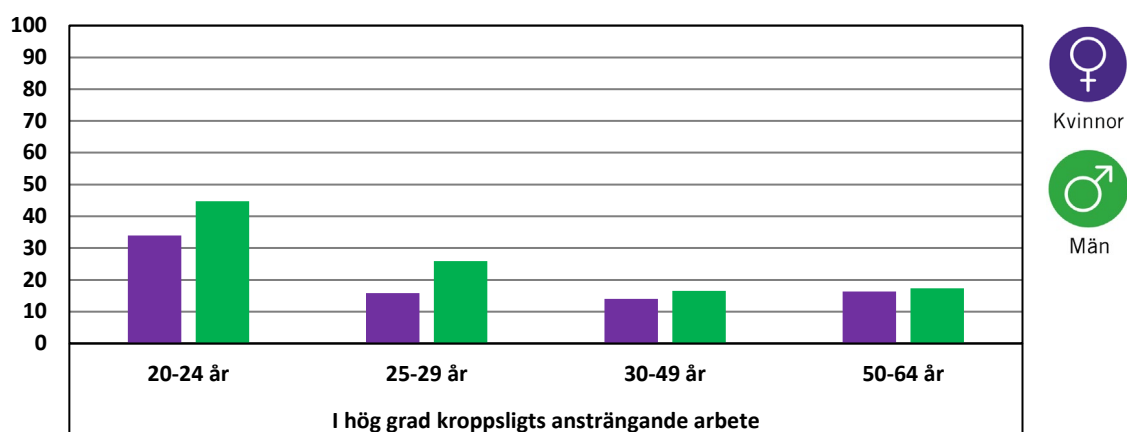
Källa: AMU 2021, Arbetsmiljöverket.

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) har publicerat en rapport där elever inom gymnasieskolans vård- och omsorgsprogram intervjuas om sexuella trakasserier på arbetet.¹³ Det framgår där att frågan om sexuella trakasserier på arbetet ofta inte hanteras i utbildningen. Det framgår även att det är vanligt förekommande med sexuella trakasserier från patienter och vårdtagare inom omsorgssektorn och behöver hanteras på olika sätt eftersom det kan handla om en del av en sjukdomsbild hos dessa patienter och vårdtagare. Det är vanligt att förekomsten av trakasserier normaliseras, både i utbildningen och under praktiken.

¹³ Hedlin, Maria & Klope, Eva IFAU (2024) Rapport 2024:1 "Jag hade inte en tanke på att man kunde bli så mycket sexuellt trakasserad på jobbet."

Många unga personer, både män och kvinnor, har ett arbete som i hög grad är kroppsligt ansträngande (se figur 4). Det är främst män i åldersgruppen 20 till 24 år som i hög grad har ett kroppsligt ansträngande arbete. Nästan hälften av alla män i åldersgruppen har kroppsligt ansträngande arbeten. Drygt en tredjedel av alla kvinnor i åldern 20 till 24 år har ett kroppsligt ansträngande arbete.

Figur 4 Andel sysselsatta (procent) har i hög grad kroppsligt ansträngande arbete.

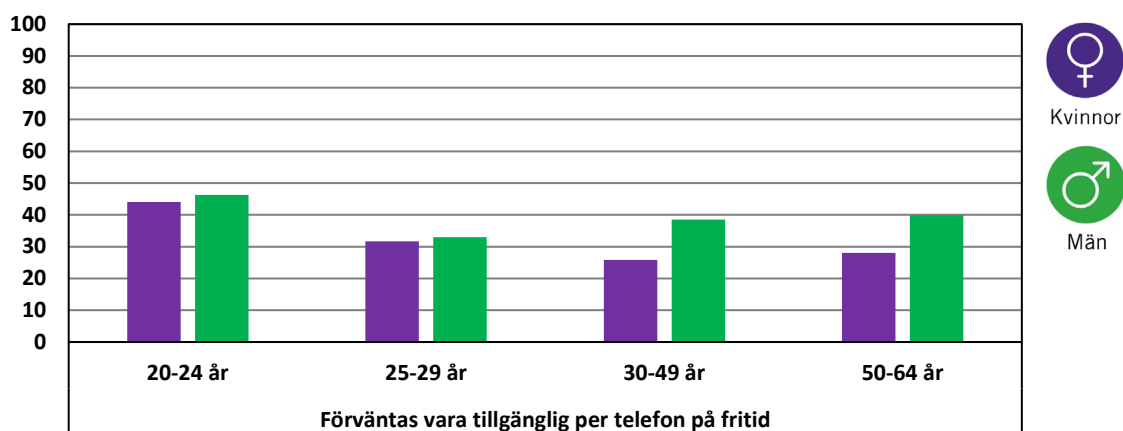


Källa: AMU 2021, Arbetsmiljöverket.

Unga förväntas mer än andra att vara tillgängliga över telefon på sin fritid

Unga arbetstagare förväntas oftare än andra vara tillgängliga för sin arbetsgivare över telefon under fritiden. Nästan hälften av sysselsatta i åldern 20 till 24 år, både män och kvinnor, förväntas vara tillgängliga över telefon. I övriga åldersgrupper är det en lägre andel som förväntas vara tillgänglig över telefon på sin fritid.

Figur 5 Andel sysselsatta (procent) som förväntas vara tillgänglig på sin fritid.



Källa: AMU 2021, Arbetsmiljöverket.

I åldersgrupperna 30 till 49 år och 50 till 64 år är det vanligare bland män än kvinnor att förväntas vara tillgänglig över telefon (se figur 5). Personer som förväntas vara tillgängliga på telefon under fritiden har i större utsträckning svårt att sova jämfört med de som inte har

sådana förväntningar på sig. Enligt Arbetsmiljöundersökningen är andelen som varje vecka har svårt att sova 40 procent bland de som förväntas vara tillgänglig över telefon. Andelen som har svårt att sova av de som inte förväntas vara tillgänglig är 33 procent.

Alla vet inte vem som har ansvar för arbetsmiljöarbetet

Det är inte alla som tydligt vet vem som har ansvar för arbetsmiljöarbetet på arbetsplatsen. I synnerhet är det många unga som saknar kunskaper om detta. Lägst andel som tydligt vet finns bland män i åldern 25 till 29 år och kvinnor mellan 20 och 24 år. Bara fyra av tio inom dessa åldersgrupper vet tydligt vem som har ansvar för arbetsmiljöarbetet på arbetsplatsen. Högst andel finns bland män och kvinnor i åldersgruppen 50 till 65 år, med en andel som motsvarar sju av tio sysselsatta inom den åldersgruppen.

Att främja kunskap om arbetsmiljö och tydligt förmedla den till både unga personer i arbete och deras arbetsgivare är viktigt för att både väcka intresset för arbetsmiljö och öka förståelsen för hur arbetsmiljöarbetet påverkar det egna och andras arbete.

Slutsatser

Syftet med fokusartikeln har varit att med hjälp av resultat från Arbetsmiljöundersökningen 2021 och informationssystemet om arbetsskador (ISA) beskriva arbetsmiljön för unga i åldern 20 till 24 år. Vi vill synliggöra vilka arbetsmiljöförhållanden som är utmärkande för unga i åldern 20 till 24 år. Därför har vi valt att använda en annan gruppering av åldersgrupper än den som redovisas i Arbetsmiljöundersökningen.

Resultaten visar att unga löper högre risk att råka ut för arbetsolyckor som leder till sjukfrånvaro. Unga i åldrarna 20 till 24 år är till exempel mer benägna att drabbas av arbetsrelaterade skador jämfört med äldre arbetstagare. Enligt Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-OSHA) löper unga mellan 18 och 24 år högre risk än övriga vuxna att skadas i arbetet. Detta tros delvis beror på att unga på grund av brist på arbetserfarenhet och utbildning kan hamna i ogynnsamma arbetsmiljöer som riskerar att leda till arbetsolyckor och utveckling av arbetssjukdomar redan i unga år eller senare i livet. Det kan i sin tur leda till att de inte vågar rapportera problem, begära det extra skydd de kan behöva och således löper risk för att råka ut för en allvarlig arbetsolycka. Dessutom kanske inte arbetsgivare alltid är medvetna om unga arbetstagares särskilda behov, och därmed inte tillhandahåller nödvändiga skyddsåtgärder.¹⁴ Många unga skadas på sommarjobbet. Därför behöver arbetsgivare ta hänsyn till att många sommarjobbare är oerfarna och kan vara ovana vid den arbetsutrustning som används.¹⁵

Många unga kvinnor är särskilt utsatta för sexuella trakasserier på arbetsplatsen, vilket är oroande. Rapporten från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) om elever inom gymnasieskolans vård- och omsorgsprogramms attityder till sexuella trakasserier på arbetet visar att förekomsten och normaliseringen av sexuella trakasserier

¹⁴ Ungdomar och arbetsmiljö, Europeiska arbetsmiljöbyrån, hämtad 31 januari 2024, <https://osha.europa.eu/sv/themes/young-workers>.

¹⁵ Unga skadas på sommarjobbet, Arbetsmiljöverket, hämtad 19 februari 2024, <https://www.av.se/press/unga-skadas-pa-sommarjobbet/?hl=unga>.

behöver adresseras genom bättre utbildning och hantering av ämnet både inom yrkesutbildningar och på arbetsplatser.¹⁶

Män i åldern 20 till 24 år utför arbete som är fysiskt krävande i större utsträckning än andra. Trots att yngre män över lag har en bättre fysisk hälsostatus än andra, kan detta innebära en ökad risk för skador och utmattning. Det understryker behovet av att löpande arbeta med att förbättra de fysiska arbetsförhållandena och säkerheten för denna grupp.

Personer som förväntas vara tillgängliga utanför arbetstid uppger i större utsträckning än andra att de också har sömnproblem. Personer i gruppen 20 till 24 år förväntas i större utsträckning än övriga åldersgrupper vara tillgängliga för sin arbetsgivare utanför sin arbetstid. Det är viktigt att granska och eventuellt ompröva dessa förväntningar för att främja en balans mellan arbete och fritid.

Många unga arbetstagare saknar tydlig kunskap om vem som ansvarar för arbetsmiljöfrågor på deras arbetsplats. Det pekar på behovet av att tidigare öka medvetenheten och tillhandahålla bättre utbildning om arbetsmiljöfrågor för både unga arbetstagare och deras arbetsgivare.

Svensk arbetsmarknad står inför stora utmaningar framöver med bland annat större utträde än inträde. För att skapa förutsättningar för alla i arbetslivet är arbetsmiljön en viktig beståndsdel. En trygg anställning med god arbetsmiljö bidrar sannolikt till en bättre tillvaro för människor genom ekonomisk trygghet, identitet, självförtroende, möjligheter till personlig utveckling och en känsla av mening och sammanhang.¹⁷ Därför är det viktigt att Arbetsmiljöverkets föreskrifter efterlevs på svenska arbetsplatser.

¹⁶ Hedlin, Maria & Klope, Eva IFAU (2024) Rapport 2024:1 "Jag hade inte en tanke på att man kunde bli så mycket sexuellt trakasserad på jobbet."

¹⁷ Arbetsmarknad och arbetsliv årg 23, nr 1, år 2017.



En annan åldersgruppering än använd gruppering i officiell statistik om arbetsmiljö

I denna fokusartikel om ungas arbetsmiljö har vi använt en annan gruppering av åldersgrupper än i Arbetsmiljöundersökningen (AMU). I stället för åldersgruppen 16 till 29 år använder vi åldersgrupperna 20 till 24 år och 25 till 29 år. Anledningen är att göra skillnaden mellan unga och övriga arbetstagare tydligare. I fokusartikeln exkluderas resultat från arbetstagare i åldern 16 till 19 år. Orsaken är att det är väldigt få i det åldersspannet som deltagit i Arbetsmiljöundersökningen år 2021, och att det är relativt få personer i den åldersgruppen som har en sysselsättning.

Korta fakta om Arbetsmiljöundersökningen (AMU)

Arbetsmiljöundersökningen är en undersökning om arbetsmiljön på svensk arbetsmarknad som redovisas vartannat år. Resultaten från undersökningen redovisas som officiell statistik. Undersökningen genomförs av Statistisk myndigheten SCB på uppdrag av Arbetsmiljöverket. Arbetsmiljöundersökningen innehåller bland annat frågor om den fysiska arbetsmiljön, stress, krav och inflytande, fysiska eller psykiska besvär som arbetet kan ha orsakat samt arbetsmiljöarbete. Undersökningen består av både en telefonintervju och en enkät och är en tilläggsundersökning till SCB:s arbetskraftsundersökning (AKU).

Mer information om innehåll, kvalitet och metod i AMU går att läsa i kvalitetsdeklarationen till rapporten Arbetsmiljön 2021:

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsmiljostatistik-officiell-arbetsskadestatistik/arbetsmiljon-2021/>

Korta fakta om anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro

Statistiken om anmälda arbetsolyckor med sjukfrånvaro till Försäkringskassan bygger på uppgifter från Informationssystemet om arbetsskador (ISA). Ett register som förvaltas av Arbetsmiljöverket.

Arbetsolyckor med sjukfrånvaro är olyckor som inträffat på arbetsplatsen eller på annan plats där den skadade vistats i eller för arbetet och som arbetsgivaren uppskattat kommer leda till frånvaro från arbetet. Arbetsmiljöverket gör officiell statistik om arbetsolyckor som publiceras i myndighetens årliga rapport om arbetsskador. Mer information om Informationssystemet om arbetsskador (ISA) går att läsa i kvalitetsdeklarationen till rapporten om Arbetsskador 2022:

<https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsmiljostatistik-officiell-arbetsskadestatistik/arbetsskador-2022/>